

edilmesi için “nazım” adı verilmektedir. Çok beyitli olanların gazel ve kasideden farkı nazımın konu bütünlüğü içinde bulunmasıdır. İki beyitten meydana gelen nazımların kafiyeleşmesi aynı olan rubâiden farkı rubâilerin özel aruz kalıplarıyla yazılması ve daha çok hikemî konuları ele almasıdır. Çeşitli konularda bir bütünlük içinde yazılmakla birlikte bilhassa düşünce, hikmet, nükte ve hicve dair kaleme alınan kıtalar divanlarda “mukattaât” veya “kıtaât” başlığı altında toplanmıştır. Eski Türk edebiyatında hemen her şair kıta yazmış ve bunlara divanında yer vermiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf* (Dahrûc), III, 1200-1201; Muallim Nâci, *İstılâhât-ı Edebiyye*, İstanbul 1307, s. 179-181; Tâhirülmevlevî, *Edebiyat Lûgati*, İstanbul 1973, s. 88; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 74; a.mlf., “Arap [Edebiyat]”, *DİA*, III, 290; Jifî Beçka, “qit'a”, *DOL*, III, 155-156; Mecdî Vehbe – Kâmil el-Mühendis, *Mu'cemü'l-muştalahât il-'Arabiyye fi'l-luğa ve'l-edeb*, Beyrut 1979, s. 164; İ'sad Abdülhâdî Kindî, *Fünûnû's-ş-ri'l-Fârisi*, Beyrut 1402/1981, s. 229-256; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara 1983, s. 202-204; Mişâl Âsî – Emîl Bedî' Ya'kûb, *el-Mu'cemü'l-mufaşşal fi'l-luğa ve'l-edeb*, Beyrut 1987, II, 986, 1189; Hüseyin-i Rezmî, *Envâ'ı Edebî ve Âşâr-ı Ân der Zebân-ı Fârsî*, Meşhed 1372 hş., s. 32-33; Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul 1994, s. 42-46; H. Erdoğan Cengiz, “Divan Şiirinde Musammatlar”, *Tdİ. Türk Şiiri Özel Sayısı II* (Divan Şiiri), sy. 415-417 (1986), s. 412-416; Mustafa İsen, “Kıta”, *TDEA*, V, 337-338.

HASAN AKSOY

KITA (قطعة)

Bir hat terimi.

Hat sanatında belirli ölçülerdeki dikdörtgen kâğıtlara sülüs-nesih, muhakkak-reyhânî, nesta'lik, tevki', rikâ' hatlarıyla yazılmış yazılar bu adla anılır. Kıtalar, yazımında kullanılan hat cinsine göre isim aldığından sülüsle yazılmış kıtaya sülüs kıta, sülüs-nesih bir arada kullanılarak yazılana sülüs-nesih kıta, nesta'likle yazılmış olana da nesta'lik kıta adı verilir. Ebadi belirli olduğu için kıtalarda bu ölçüye uygun düşen sülüs, nesih, nesta'lik ve muhakkak, reyhânî, tevki', rikâ' hatları kullanılmaktadır. Buna göre kıtaları ikiye ayırmak mümkündür.

1. Sülüs-nesih kıta, sülüs kıta (nâdiren muhakkak-reyhânî kıta). Bunlar arasında en yaygını sülüs-nesih hatla yazılmış olanıdır. Bunda, üstte sülüsle yazılmış bir

Mahmud Karacadâğî'nin düz nesta'lik kıtası (İÜ Ktp., FY, nr. 3784)

satır ve onun altında nesihle yazılmış üç beş satır bulunur. Nesih satırların uzunluğu sülüs satıra nisbetle daha kısa tutulur (Levha: 1). Nesih satırların sağında ve solunda tezhîp için bırakılmış boşluklara “koltuk” adı verilir. Böyle hazırlanmış bir kıta daha sonra ince bir mukavvaya yapıştirilerek tezhiplenir; nesih satırlar sağ yukarıdan sol aşağıya mâil olarak da yazılabilir. Eğer dikdörtgen şeklindeki kâğıt dik olarak kullanılacaksa (Levha: 2) yazıyı monotonluktan kurtarmak için son satırın da sülüs hatla yazılması tercih edilir. Bu durumda nesih satırlar iki sülüs satır arasında yer alır. Eskiden kıtanın ortasına bir sülüs satır daha yerleştirildiği olurdu. Bunun gibi sırf sülüsle, hatta muhakkak-reyhânî ile yazılmış kıtalara da rastlanmaktadır.

2. Nesta'lik kıta. Eğer satırları düz olarak yazılmışsa böyle kıtaya düz nesta'lik kıta (Levha: 3), satırları sola yukarıya doğru meyilli olana da mâil nesta'lik kıta (Levha: 4) adı verilir. İranlı hattatlar bunun yerine, İslâm'dan önce İran'da Süryânîce konuşan hristiyan topluluklarının tesiriyle Farsça'ya geçmiş olan ve “salîb” (put) mânasına gelen Süryânîce çelîpâ kelimesini kullanırlar.

Sülüs-nesih kıtalarda genellikle Kur'an ve hadislerden parçalar yazılırken nesta'lik kıtalarda şiir parçaları ve ekseriya iki beyitten meydana gelen ve kıta denilen nazım parçaları tercih edilmektedir. Bazan iki beyitten fazla olan şiirlerin yazıldığı da görülmektedir. İran'da hemen hemen bütün nesta'lik kıtaların mâil yazıl-

masına karşılık Türkiye'de düz yazılanlara da rastlanır. Hangi şekil olursa olsun beyitlerin arası satır aralarındaki mesafeye nisbetle biraz daha geniş tutulur ve altın cetvellerle ayrılır. Her iki çeşit nesta'lik kıtada bazan satırların etrafı dişleri andıran yarım dâirevî bir şekilde “dendân” denilen çizgilerle çevrilir. Ekseriya bu çizgilerin arası tezhîp yapılır ki böyle tezhîplere “beyne's-sutûr” adı verilir.

İster sülüs-nesih, ister sülüs veya nesta'lik hatla yazılmış olsun kıtaların eni ekseriya 10-15 cm., boyları da bunun bir bu-çuk veya iki katı kadardır. Buna göre bir kıta meselâ 10 x 17, 10 x 19, 12 x 17 ölçülerinde olabilir. Bu ölçülerden biraz daha küçük veya büyük olması içindeki sözlerin azlığına çokluğuna, ayrıca kalemin biraz farklı genişlikte olmasına bağlıdır.

Kıta geleneği Araplar'da başlamışsa da onlar geliştirmekte olan hattı ön plana almışlar, onu belirli bir hendesi şekil içinde kullanmayı önemli saymamışlardır. Bu sebeple Abbâsîler devrinden kalma eserlerin muayyen bir şekil ve ölçüye bağlı olduğu söylenemez. Eldeki örneklerinden, şekil ve ölçü bakımından kıtanın İranlı hattatlar tarafından geliştirildiği anlaşılmaktadır. XV. yüzyılda gelişmeye başlamasıyla nesta'lik yazı kıtalarında bizde görülenlerin dışında şu değişik şekillere rastlanmaktadır: 1. Düz kıtalarda. a) Üst ve altta meşk kalemiyle birer satır, ortada dört satır ince nesta'lik. b) Ufkî dikdörtgen şeklinde az rastlanan şekil. Bunda üstte sağ ve solda ince nesta'likle birer beyit, altta hurde nesta'likle satırlar ve onların sağ ve solunda koltuk makamında minyatür. c) Ufkî dikdörtgen içinde celi nesta'like yakın hatla tek satır. 2. Mâil kıtalarda. a) Üst ve altta meşk kalemiyle birer satır, ortada ince nesta'likle mâil dört satır. b) Üstte meşk kalemiyle mâil dört satır, altta meşk kalemiyle iki satır. c) Sağ ve solda meşk kalemiyle birer satır, ortada mâil ince nesta'lik dört satır. d) Ortada meşk kalemiyle dört satır mâil, iki satır düz, üstte ve altta hurde nesta'likle üçer beyit, sağ ve solda altışardan on iki adet hurde nesta'likle yazılmış beyit ve bunlara yakın daha başka şekiller. 3. İran sülüs ve nesih yazı kıtaları nesta'lik kıtalar kadar çeşitli değildir. Bizdekilerin dışında en fazla rastlanan şekiller şunlardır: a) Üst ve altta iki satır sülüs, sağ ve solda birer satır sülüs, ortada nesih satırlar. b) Üstte bir satır, altta iki satır sülüs, ortada nesih satırlar. Bunlar mâil de olabilir. c) Nâdiren sülüs, nesih ve nesta'lik yazılardan meydana gelmiş kıtalara da rastlanır.

KITA

Bunların dışında İran'da şikeste ta'likle yazılmış kıtalar da mevcuttur. İran'da gerek nesta'lik gerek başka kıtalarda koltuklar genellikle belirlenmemiş, yazının çevresi halkâr ile süslenmiştir; bazan da koltuklardan yalnız baştağının veya baş ve alttağının tezhiplendiği görülür. Buna karşılık Türk sanatkarları kaidelere tamamen sadık kalarak kıtalarda gerekli süslemeleri ihmal etmemişlerdir. Ayrıca Türkler, kıta şekil ve ölçülerini İranlılar'dan almakla beraber bunların arasından en uygun, en kaideli ve en çok beğenilenleri tercih etmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Habîbullah Fezâilî, *Ta'lim-i Haṭṭ*, Tahran 1362, s. 92; Emîr Felsefî, *Nigâhi be Terkîb der Nes-ta'lik*, Tahran 1368; Muhittin Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah: Hayatı, Talebeleri, Eserleri*, İstanbul 1992, s. 36; Uğur Derman, "Yazı Sanatımızda Kıtalar", *İlgi*, sy. 30, İstanbul 1980, s. 32-35.

ALİ ALPARSLAN

KİTÂL SÜRESİ

(bk. MUHAMMED SÜRESİ).

KITMÎR

(قطمير)

Ashâb-ı Kef'in
yanlarında bulundurdıkları
köpeğin adı
(bk. ASHÂB-ı KEHF).

KIVÂMÎ

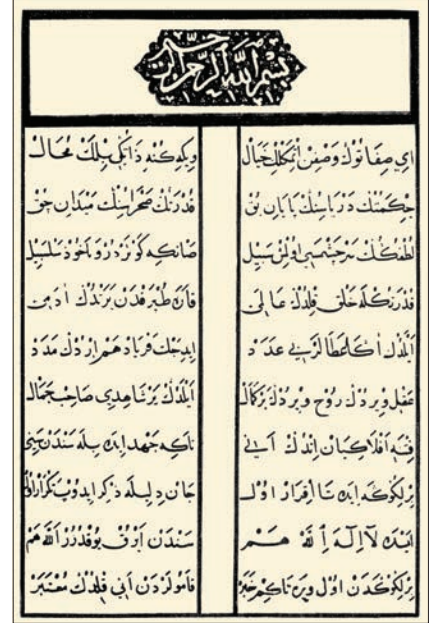
(قوامی)

Fetihnâme-i Sultan Mehmed
adlı eseriyile tanınan
XV. yüzyılda yaşamış müellif.

Kaynaklarda birkaç şaire ait olduğu belirtilen Kıvâmî mahlasını kullananların en

eskisi ve en meşhuru, hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan ve *Fetihnâme-i Sultan Mehmed*'in yazarı olan Kıvâmî'dir. Franz Babinger, Kıvâmî ve *Fetihnâme* ile ilgili bir önsözle birlikte 1955 yılında tıpkıbasımını yayımladığı bu eseri o döneme ait yeni bir kaynak diye sunmaktadır (neşredenin girişi, s. VIII). Burada Kıvâmî hakkında verilen bilgiler onu tanıta-cak kadar açık değildir. *Fetihnâme*'de Kıvâmî mahlası üç yerde geçmekte (s. 76/2, 289/12, 317/10) ve eserin 895 (1490) yılında tamamlandığı belirtilmektedir (s. 319). Kıvâmî'nin kimliğiyle ilgili tesbit çalışmasında F. Babinger, 1478-1511 yıllarında hayatta olduğu bilinen Defterdar Kıvâmüddin Kasım Efendi'yi eserin müellifi olarak kabul etmiştir (a.g.e., neşredenin girişi, s. VI). Sehî Bey *Tezkire*'sinde Kıvâmî için, "Geliboluludur; şiiri latif, kendisi zarif, gönül ehli, gazelleri çok, her çeşit nazma kadir kimsedir" dedikten sonra şiirlerinden iki beyti örnek vermiştir (s. 208-209). Riyâzî de Gelibolulu olduğunu belirttiği bu şairden tezkiresine bir beyit almıştır (*Riyâzû's-Suarâ*, vr. 124^b). Mehmed Süreyyâ ise, I. Ahmed dönemi-nin (1603-1617) sonlarında vefat etmiş Gelibolulu bir başka Kıvâmî'den söz etmektedir.

Fâtih Sultan Mehmed'in seferlerine katıldığı ve âlim bir şahsiyet olduğu kendi eserinden öğrenilen Kıvâmî'nin Fâtih için bir fetihnâme yazma arzusunu II. Bayezid'e söylediği, yazdığı birkaç bölümü ona okuduğu ve çalışmasını tamamlaması için emir aldığı anlaşılmaktadır. Kitabın yirmi beş bölümü Fâtih dönemine, geri kalan üç bölüm II. Bayezid'in ilk yıllarına aittir (a.g.e., neşredenin girişi, s. V). Eserde tahmîd, münâcât, na't ve Fâtih Sultan Mehmed'in methine dair bir kasideden sonra İstanbul'un fethinin anlatımına geçilmiştir. Nazım- nesir karışık olan kitabın

Kıvâmî Çelebi'nin *Fetihnâme-i Sultan Mehmed* adlı eserinin ilk sayfası (Berlin Staatsbibliothek, MS, Or., nr. 4° 1975)

aruzla yazılmış 108 manzumelik kısmı edebî değer bakımından daha üstündür. *Fetihnâme*'nin kaynaklarını "Tevârih-i Âl-i Osmân"lar oluşturmuş ve eser Tur-sun Bey'in kitabına kaynaklık etmiştir. *Fetihnâme*'nin tek yazma nüshası Berlin Staatsbibliothek'te bulunmaktadır (MS, Or., nr. 4° 1975). Bu yazma üzerinde Sait Gökçe 1954 yılında Münih Üniversite-si'nde bir doktora çalışması yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kıvâmî, *Fetihnâme-i Sultan Mehmed* (nşr. Fr. Babinger), İstanbul 1955, neşredenin girişi, s. I-VIII; Sehî, *Tezkire* (Kut), s. 208-209; Riyâzî, *Riyâzû's-Suarâ*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3724, vr. 124^b; Talat Kircan, *Fetihnâme-i Sultan Mehmed* (mezuniyet tezi, 1970), İÜ Türkiyat Enstitüsü Ktp., nr. 1036, tür.yer.; Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihî*, İstanbul 1971, I, 503, 504; Ceyhan V. Uygur, *Kıvâmî'nin Fetihnâme-i Sultân Mehmed'i ve Dil Özellikleri* (yüksek lisans tezi, 1991), SÖ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; "Fetihnâme-i Sultan Mehmed", *TDEA*, III, 210-211; "Kıvâmî Çelebi", a.e., V, 339.

İSA KAYAALP

KIVÂMÜSSÜNNE

(bk. TEYMÎ).

Seyyid
Abdullah'in
sülûs - nesih
koltuklu
kitabı
(İÜ Ktp., AY,
nr. 6474)